

IX

Luchtnesten

Licht wil het verhaal zijn en terloops, toevallig, zoals u aanwezig had kunnen zijn bij deze wind van kersenbloesem.

U zou de auto uitstappen, het erf op lopen. U zou de hoek om gaan, verbaasd blijven staan.

Was het gras zó hard gegroeid? In de ene week dat u niet was geweest?

De boomgaard zou zich uitstrekken: witgetooide stammen die oprezen uit een bodem van lang en vol en sappig gras.

U waadde door dat hoge groen en daar zou ineens een windvlaag zijn. Het regende bloem-
tjes, ze bleven hangen tussen de grasstengels. Ook op de pas omgespitte tuin zouden
bloemblaadjes vallen: wit tegen grijsbruine kleibrokjes.

U keek opzij naar de loods: zwart getectyleerd was de muur. Witste bloeisel tekende zich
dwarrelend af.

(Drie maanden had ze verkering met hem.
Eerst was de vlierstruik in zijn tuin nog kaal en glad, zandkleurig.
Dat er groene toefjes uit barstten maakte Lena mee.
Dat de ijle acacia's in zijn straat bezet raakten met vaalwitte bloemtrossen.
Het afscheid was op een vroege ochtend.
Haar auto droeg een muts van acaciasneeuw.
Het vloog alle kanten op toen ze wegreed.)

Een

1

Na de test bij de huisarts fietst Lena naar haar flat.

Het eerste, waar binnen haar oog op valt, is de plank op de verwarming die dienst doet als vensterbank. Hij splijt bijna in tweeën na winters lang warmte.

Dat ze maar drie theedoeken heeft, bedenkt ze, die moet ze bij kopen en ze heeft maar één fatsoenlijke dekbedhoes. Van haar zusje lenen tegen die tijd. En dat ze nu cafeïnevrije moet gaan drinken.

2

Of ze weer kwam helpen wieden. 'Hoognodig. In de bonen.'

'Tuurlijk kom ik. Hoeveel dagen kun je me gebruiken?'

3

Als rijen parapluutjes staan de bonen op de akker. Hoe uiterst dun zijn hun steeltjes. Wanneer de punt van de hak er enigszins langs schampt, gaat de bonenplant zelf mee omver.

Maar waarom zou Lena zich daar druk over maken, terwijl ze het einde van onkruiden normaal moet vinden, amechtig en verlept ligt het tussen de vorige rijen. Toch kan ze maar beter met de hand verder plukken.

Ze legt de hak neer en bukt zich om het onkruid rondom de stengeltjes uit te trekken.

Zo gaat ze krom langs ellenlange bonenrijtjes. Het vruchtje in haar bekken blaast nu al haar buik op en snoert haar de keel.

4

Ze heeft zichzelf ertoe gezet om geraniums te kopen en blauwe lobelia's en potgrond. Een geranium hangt ze tegen de balkonmuur, de rest zet Lena in drie bloempotten tegen de rai-

ling. Het ziet er netjes fris uit. Weg met haar slordige balkon. Vanaf volgend jaar is ze hier niet meer alleen.

5

Op het eind van het bonenveld begint het weiland. Lena legt de hak neer en gaat in het gras liggen. Ze wurmt haar rug heen en weer, tot ze goed ligt op de oneffen kleigrond.

Naast haar hangt een graspluim tegen de blauwe lucht. Als een kind zoiets één keer ziet, is een leven dan al van waarde? Zon, schijn op deze buik.

6

Hij - hoelang kent ze hem al? - antwoordt niets.

'Ja,' 'nee,' hoort Lena hem zeggen. Ze vangt de klank van zijn stem op en tussen de woorden in weet ze hem daar. 'Misschien zondag ja,' dat hij kan komen.

Op het moment dat ze de hoorn neerlegt, weet ze weer zeker dat ze de vrucht houdt. Hoe kleinzielig ze zichzelf over de vader had horen spreken.

Op het balkon schijnt de avondzon. Lena neemt de stoel mee naar buiten

7

De taart is gebakken - donkerrode bessen tegen het bruine zandtaartdeeg - en staat midden op een schoon aanrecht. Lena zou een stukje willen proeven, maar wacht tot hij er is. Hoe laat, dat kon hij nog niet zeggen. Eerst bracht hij z'n dochter naar het logeeradres. En daar wist je het nooit. Lena gaat op het balkon zitten; even later is ze weer binnen. Ze luistert of ze z'n auto al hoort, kijkt uit het raam.

Ze bedenkt een karwei voor zichzelf: de kast met mappen uitruimen. Lena zit op de vloer met overal papieren en weet niet meer zo zeker of ze de vrucht wil houden. En heeft hij een ongeluk gehad of is zijn auto kapot? Mechanisch sorteert ze de papieren.

'Dag.' Hij drukt haar tegen zich aan. Ze staan daar een eeuwigheid. Natuurlijk houd ik het, weet Lena.

'Ik maakte me ongerust,' zegt ze. Ze troont hem mee naar het aanrecht.

8

De drie hectares bonen zijn tot stevige planten uitgegroeid. Vele rijen en lange rijen; ineens te lang en te dwingend. Lena legt de hak ter plekke neer. Ze stapt terug door de rij en trekt vergeten melde uit.

Licht en leeg was ze de andere zomers en hele dagen hier aan het helpen, nu pauzeert ze om de haverklap. Haar broek zit te strak, al kan een vrucht van drie weken nauwelijks plaats innemen.

Ze gaat in de berm zitten, de voeten op het pad. Het water in de colafles is lauw, ze neemt een slok en gooit de rest weg.

Afwezig draaien haar vingers balletjes van de klei. De dikke buik zal pas in de winter zijn en kan onder haar jas. Ze moet vaker één van haar vrienden uitnodigen tegen die tijd en naast zijn lange gestalte de stad in gaan. Asjeblijft niet alle ogen gericht op haar buik en op de lege ruimte naast haar.

Lena rolt een handje vol klei. Ze drukt er twee ogen in en een neus. Ze zet het naast zich in het gras.

9

De volgende morgen zoekt ze het bolletje klei. Onvindbaar. In dauw opgelost.

10

Nee, ze houdt met huilen niet op als ze bij een vriendin overnacht.

11

Het ziekenhuis in haar stad is katholiek; uit twee verre steden moest ze kiezen voor de test. Ze zit al vroeg in de trein.

Buiten het station zoekt ze een plattegrond. Het ziekenhuis is afgebeeld als een scheef blok, nog geen half uur lopen, schat Lena.

Als ze in de buurt is, ligt de stad overhoop. Noodborden geven de richtingen aan over houten vlonders.

Het ziekenhuis zelf wordt ook verbouwd. Lena loopt de trappen op volgens de aanwijzingen en komt terecht op een overdekt parkeerterrein waar af- en aanrijdende auto's driedubbel hol klinken. Er is ternauwernood plaats voor voetgangers en waar is ergens de ingang van de afdeling? Lena probeert een deur. Nee. Liftschacht.

Bij een onooglijke deur moet ze zijn. Binnen krijgt ze een ponsplaatje en wordt haar de afdeling gewezen.

Ze ziet het op de echo: een maansikkeltje met twee onscherpe uiteinden en in het midden iets dat klopt.

Ze kan zich indenken hoe ontroerd andere ouders op zo'n moment zijn.

12

Lena zit in bad. Zes vlakken omsluiten het vertrek. Haarscherp draait zich voor haar ogen een film af, vanaf het begin tot nu. Daar ergens om haar heen is het bedachte besluit dat ze het wil houden. Hier zit het treurige lichaam en in de verste uithoek bevindt zich de vrucht. Ze móet opnieuw besluiten. Morgen, als ze op het land is.

In bed rolt ze zich op. 'Moeder, moeder.'

13

Vanaf dat ze het zeker weet, gaat ze rechtop langs de bonen rij. 'Stomme vraag,' zegt ze tegen de vrucht, 'maar blijf wat in de buurt. Wie weet.'

14

Of ze er met iemand over gepraat heeft, vraagt de huisarts.

'Ja.'

'Hier is het formulier. De verplichte wachtdagen gaan in vanaf de echo, eergisteren. Je kunt mij ten allen tijde bellen.'

Maandag zou ze al terecht kunnen. En anders woensdag.

'Doe maar woensdag.'

15

'Jouw grootmoeder was iemand met een arm vol sproeten onder de katoenen jurk vandaan en ook haar gezicht tussen de hoofddoek zat er vol mee. Lage klompen met leertjes droegen de vrouwen, witte met een dun geschilderd motiefje en ze liepen de aardappels te rapen, die de mannen uitstaken en dat jouw grootmoeder en grootvader samen op het veld waren, zat zo: haar vader was die zomer doodgegaan en liet een vrouw met zeven kinderen na, achttien jaar ongeveer was mijn moeder en drie haar jongste broertje.

"Ik beloof je mijn zonen te sturen," had jouw grootvaders vader tegen de stervende gezegd, hemelsbreed waren er niet meer dan drie weilanden tussen hun boerderijen en zo kwam het dat jouw grootvader daar was toen de aardappels gerooid moesten worden en tussen haar zusters was jouw grootmoeder en op haar liet hij zijn oog vallen.

Na de oorlog trouwden ze en ze trok bij hem in en bij zijn ouders. Het was toen nog gewoonte dat de vrouw een koe mee kreeg. Het dier liep de eerste avond al terug. Je grootmoeder heeft haar weer opgehaald.'

Een uitgestrekte zee lijkt buiten het raam te beginnen, zo helder is de maan.

16

Woensdag

Het is een witgeschilderd rechthoekig bastion zonder bordje. Na de buitendeur komt nog een deur. Ook die gaat achter hen op slot. De portier bedient de knopjes en kijkt wie Lena vergezelt en zich nu omdraait om de stad in te gaan. 'In orde,' zegt de vrouw achter het glas.

'Straks laat ik u weer binnen.' Achter de metgezellin worden de beide deuren gesloten.

Naast de behandeltafel zit een oude verpleegster. Op de tafel ligt haar arm. 'Ja,' Lena mag die gerust vasthouden, als ze dat wil. Lena drukt haar vingers in de arm als het gebeurt.

De luxaflexen zijn niet geheel dicht. De bomen filteren eerst de zon, die vervolgens door de strepen beweegt en op de bedden valt. Over het laken ligt een witte wasbare spreid. Voor haar buik heeft Lena een kruik gekregen en ze vraagt om een deken, ze heeft koude voeten. Dekens genoeg. Of wil ze nóg een kruik? De metgezellin komt binnen. De verpleegster schenkt ook voor haar thee uit een thermoskan.

17

Lena's handen gaan door de maanlucht, die haar slaapkamer vult en die zich achter het rechthoekige raamgat naar alle kanten voortzet. Langzaam duwen de handen vanuit haar lichaam dat op de rug ligt: 'Ga maar, ga nu maar, ik geef je zacht een zetje.'

18

Eindeloze zee van licht wordt haar de volgende nachten geschonken. Afnemende maan die voluit in haar raam verschijnt, elke nacht een sprong later, maar komt zeker en wordt door geen wolk tegengehouden opdat Lena het kan zien: alle ruimte, doorlatend, doorzichtig. 'Ga maar, ga maar.'

19

Een afscheid, zoals eens van haar moeder.

Het was donker geworden en het was al laat. 'Ik moet gaan,' had Lena gezegd. Haar moeder stond ook op, ze liep altijd mee naar de auto. Winter moet het geweest zijn: zurig kuilvoer lag op de deel en daarachter een berg hooi, losse sliertjes onder Lena's voeten.

Ze was het hooi voorbij, toen ze haar moeder ineens 'Nou, tjuus,' hoorde zeggen en ze had de klompen gehoord die terugliepen.

'Tjuus,' had zij zelf geantwoord en ze was verder gegaan over de deel en had de achterdeur opengeduwde. Iets in het weggaan kon de moeder die avond niet aanzien, hoorde Lena naklinken in de stem en ze had haar moeders gezicht niet meer gezien; ze was niet teruggelopen maar ze wist wel hoe dat er uit zag: trillende samentrekkende bovenlip vanwege dit afscheid, de onherroepelijke afstand die kilometer voor kilometer weer zou ontstaan. Haar moeder had zich omgedraaid vanwege wat nooit gemeten, gescherpt, geschreeuwd, gestreeld had kunnen worden in dit huis van vaders en wat altijd vormeloos was gebleven. En zou blijven, want nu ging het kind weer weg.

Lena was het donker in gereden.

20

Lena zit in de berm. Het bonenland staat vol weelderige planten. Vóór haar loopt het pad, waar de tractor altijd overheen rijdt. De grond is hard en in de sporen is water blijven liggen. Lena ziet de lucht erin weerspiegeld. Ze heeft rugpijn van het wieden. Immense meldeplanten. Scheef zou ze eraan kunnen hangen, en nog zouden ze niet loslaten. Hoe klein waren ze toen ze voor de eerste keer over dit veld ging.

'Ga de bonen maar weer wieden,' had Pieter vanmorgen gezegd en ze was blij. Deze akker mag altijd wel bonenakker blijven: eerst hebben de kleine plantjes haar gezien toen ze het nog niet wist, daarna toen ze het wist en in die rijen heeft ze besloten en nu moet ze het veld een laatste keer over, hoog boven de bonen groeien meldebossen en gele distels.

Lena schraapt met haar handen klei uit de plas, grijs glibbert het water tussen haar vingers als ze de grond samendrukt. Tussen haar handen wordt de klei tot iets plats, ze ziet hoe een blokje ontstaat. Ze reikt achter zich en breekt een takje af, drukt twee voorletters in de klei en tekent een golvende lijn rondom. Ze legt het naast zich neer.

Nee, ze moet het niet laten liggen, het zou weer vergaan in de dauw. Lena staat op en loopt naar het struikgewas. Tamelijk horizontaal moeten de takken zijn waarop het plakje zal komen te liggen en dit lijkt haar een goede plek: gesnoeide takken die onder de struiken liggen opgestapeld. Lena kiest de kant waar het zon zal vangen.

Ze loopt naar het bonenveld terug en pakt de hak op. Haar handen maken de steel grijs.

21

Bonenplanten worden gemaaid en blijven op het land liggen om te drogen. De septemberzon is echter zo krachteloos en de dauw 's morgens zo overvloedig, dat Pieter besluit de bonen voortijdig binnen te halen.

Bruin liggen de zaden in de loods in houten bakken en oorverdovend blaast de motor er droge lucht doorheen.

Lena gaat over het gehavende veld, loopt kriskras en raapt gespikkelde bruine plantenresten op, legt ze weer terug. Losse, verspreide bonen ziet ze, die aan de machine ontsnapt zijn en ze bukt zich om een stuk plant te pakken. Niets is er meer over van het forse groen. Ineengekrompen tot verrotte verdroogde vezels.

22

'Ja, met Lena. Ik was een tijd geleden bij u en ik heb nog een vraag.'

'Dat kan.'

'Als de baarmoeder verdoofd wordt, is de vrucht dan ook verdoofd, die zit toch in de wand, ik bedoel, voelt die dan ook niets meer?'

'Eh, als je er van uitgaat dat de vrucht iets voelt, nee, dan niet meer, die moet ook verdoofd zijn.'

23

Lena wandelt over het land. Ze ziet de kale takken en de verkleurde bladeren van de struiken en denkt ineens aan het plakje. Het zal toch niet open en bloot daar liggen? Ze rent naar de stapel takken.

Tot bijna onzichtbaar zijn de gegroefde initialen geregend, Lena pakt het stukje klei op en neemt het mee. Ze moet een nieuwe plek vinden. Ergens hoog, ergens waar niemand het kan zien en weg zou kunnen pakken. Lena loopt.

Niet de wilgenrij is geschikt, te buigzaam de takken en te jong de stammen en tenslotte komt Lena bij een populier, ze klimt er in en ziet de oksel van de onderste zijtak, breed en geruwd. Ze legt het blokje neer en springt omlaag.

Ze ligt voor nacontrole op de tafel. 'Alles in orde.'

'Waar zit de baarmoeder eigenlijk precies?' vraagt Lena haar huisarts.

'Nog onder dit bot,' wijst hij. 'Na twee maanden begint het daarboven uit te steken.'

'O, ik heb het altijd hier vastgehouden,' zegt Lena en legt haar hand op de navel. 'Och, geeft niet,' zegt ze.

De arts kijkt haar aan. Ze lachen.

'Ik zou ook wel een stukje grond willen,' heeft Lena zich laten ontvallen. Pieter is weer aan het werk gegaan. Lena pakt de draad op van haar artikel.

Als ze opkijkt, ziet ze de boer bezig. Ze rent naar buiten. Naast de appelboom komt het te liggen. Pieter steekt de zware graszoden los en legt ze opzij. Ze vormen een heuveltje. Van onder de haag haalt hij grond - losse bosachtige grond van jaren neergevallen bladeren - en spit deze grof tussen de kleibonken.

'De rest doe je zelf maar,' zegt hij. 'Je pakt zand van achter de loods, een kruiwagen of vier, en mengt dat hier doorheen.' Hij stapt op de tractor en rijdt weg.

Lena kiepert de laatste kruiwagen leeg. Het zand ligt in bergjes.

In de loods zoekt ze de smalste spa uit. Ze doorsteekt de klei. Er moet plaats komen tussen de klonten.

Ze verdeelt het zand over haar tuintje.

De verdere middag zit Lena gehurkt, duwt de kleibonken uiteen, wrijft ze tussen haar handen en harkt met de vingers net zo lang tot nergens meer lichte zandvlekken zijn. Dat artikel komt vanavond wel, als ze thuis zit.

(Sneeuw overdekt het tuintje in de winter. Vorst klit aarde aaneen.

Er is haast niet door te komen. Toch krijgt ze de bloembollen in de grond gestopt.

De vorst houdt aan. Het mengsel van klei en zand krimpt ineen tot kleinste korreltjes.

Dan breekt het voorjaar aan. Een enkele krokus heeft het gered. Hij bloeit temidden van speenkruidblad en gele bloemetjes, overdadig te voorschijn gekomenen, naar hun aard.)

Twee

1

De eerste gele vlinder en oranje zwarte zijn geboren uit lichte lucht en felle wind, waarin Lena ook de kussens heeft gezet van de oude sofa. Ze heeft zelfs de vale gordijnen in de loods losgemaakt en ze tussen de twee bomen gehangen, ze wapperen, fel-witte kersenbloesems deinen aan weerszijden tegen een blauwe lucht.

Geen vaste grond hebben ze onder hun voeten en toch vallen ze niet, de buizerds blijven zweven, hun nest is in die alleenstaande boom, heeft Pieter gezegd.

Met opengesperde roze mond en spitse tandjes ligt een mol dood in de boomgaard.

Verbrand worden ook de gecirkelde kalken schalen van de slakken, die zich aan het snoei-hout van de afgelopen winter hadden vastgezogen - aan de onderkant, aan de schaduwkant - en zo mee het vuur in geschoven worden door Pieter die de tractor bestuurt.

Of ze hem even kon helpen en zo sleept Lena takken aan, ze verwijdert nog snel de gekleurde huisjes, die ze op het eerste oog ziet en het gras dan? Het voorjaarssap in het gras onder het vuur, kan dat koken?

En dan is er nog deze tak die uitloopt in een hoekig plat stuk, prachtig glad en tenger als een jongensschouder. 'Ook op de brandstapel?' vraagt ze.

'Ook op de brandstapel.'

Later diezelfde dag zaait Lena de goudbloemen en hoort ze de koekoek, voor het eerst dit jaar. Niets schreeuwends heeft deze vogel, schuchter eerder en steeds dezelfde klank en steeds dezelfde toon: koe koek, koe koek, en toch, wie kent haar niet en wie stond als kind niet stil: 'Hoor.'

Vele hectares beslaat zijn land en vaag klinkt het geluid van de tractor ; eindelijk is de grond droog genoeg om tractorbanden te dragen. De verste akker wordt geëgd, zaaiklaar gemaakt voor de bonen. De bruine zaden liggen in de loods te wachten, na ijsheiligen mogen ze pas in de grond.

Op en neer gaat Lena over de grijsgedroogde kleibonken tot ze bij schutsmoeder populier is, die de wacht houdt over alle hectares.

Lena zit tegen de stam van de populier. Ze kijkt om zich heen en huivert, het waait. Ze voelt met haar hand de grond, droog genoeg om te gaan liggen en anders droeg ze trouwens nog drie truien.

Vaag hoort ze de tractor die langs een rij gaat, draait en terugkeert. Ze ziet de stam tegen de blauwe lucht en de vertakkingen die eerst naar opzij gaan en dan omhoog. Ze laat haar oog

rusten op de oksel waarin ze het blokje klei weet.

2

Hij zit er al. 'Je gezicht gloeit.' Ja, haar lichaam heeft een hele dag zon opgeslagen. Avond is het, maar helder is nog steeds het licht dat door het hoge keukenraam valt. Op het afbladderende plafond, op de aangesmeerde plekken, op de verfstippen in het geribbelde aanrecht. Ze zou de hele dag naar het land zijn, had ze hem gezegd. Maar als een sobere maaltijd goed was, kon hij komen.

Lena trekt de velletjes van de aardappels en snijdt ze in schijven. De olijfolie geeft een bloemengeur af boven de pan. Op de bodem ziet ze het golven. Lena schuift de aardappels er in: onmiddellijke uitweg voor de hitte die sist en spettert en de schijfjes goudbruin kleurt. Ze draait het gas terug.

In de kamer is zijn lichaam met kleding bedekt, waaruit het gezicht bloot opduikt, nog smaller lijkt het, omdat hij daar zo stil zit; genoeg heeft hij aan de lucht boven de daken. De grote gewezen lap over de bank is een zee, waarin Lena hem ziet zitten.

'Precies goed,' zegt hij terwijl ze eten. Zo is dat soms, ze weet het, terwijl ze kookt. En dat de gierzwaluwen er weer zijn, hoort ze hem zeggen.

'Gierzwaluwen?' Die kent ze niet.

Hij wijst ze aan in het zijraampje van haar flat, waar ze rondcirkelen. 'Altijd in de lucht,' zegt hij. 'Slapen, paren, alles schijnen ze vliegend te doen. Je zong in de keuken.'

'Ja.'

Eenduidig is haar lichaam als ze opstaat en pannen naar het aanrecht brengt, terugloopt door de hal om de borden met het bestek te halen. Al het denken heeft ze uit zich geveegd en geschuierd vandaag, uit zich laten vallen toen ze bukte om goudsbloemen te zaaien, uit zich gezweet met het aansjouwen van volle gieters.

Terug in de kamer hoort ze hem vragen: 'Ga je mee naar bed?' en al wat voor hen ligt, zit in deze woorden, in hoe ze opklinken in het glasachtige licht tussen de lege muren; ze omhelzen haar lichaam en doordringen haar.

3

Als ze er eenmaal weer zijn, zijn ze er onophoudelijk. Ze scheren, ze wiegen, ze schommelen, ze balanceren, ze zweven, ze zetten vaart met op- en neergaande vleugels, ze zwenken, zigzaggen, schieten de hoogte in. Ze zijn een rondje met twee dunne vleugels als Lena hen van achteren ziet, een sikkeltje met staart als ze scheef langs komen, twee dunne lijntjes als ze horizontaal gaan en ter hoogte van haar raam. Dat hun staart wigvormig is, ziet ze als ze over de flat vliegen.

Nee, ze heeft ze nooit gekend, deze vogels. Hoelang woont ze hier al en hoeveel jaren heeft ze hen niet gekend? Boven oude stadswijken, zo zei hij. Hij woonde in zo'n vooroorlogse buurt, hij kent ze van jongs af aan. Ze nestelen onder schots en scheve daken, in kerktorens, in spleten van oude gebouwen.

Lena schuift de bank naar het midden van de kamer. Zo kan ze raambreed kijken. Ze denkt dat die twee spelen: zo dicht volgt de ene de ander en zigzagt precies mee, strijkstokken die uit haar raam verdwijnen, maar er zijn genoeg anderen. Wie zich plompverloren laat vallen, zit in de anders vaarwater, want ze duiken op dezelfde prooi af, de ene golft verder door de lucht. Hij draait om de lengteas tot hij verticaal hangt en gaat terug, laat zich drijven en schiet ineens omlaag - passeert een insect.

In bedaarde groepjes gaan andere vogelsoorten en hebben een richting, die ze in rechte lijn afleggen. Gierzwaluwen niet. Nooit.

4

De dunne bewolking houdt de zon tegen, die haar nu niet onbarmhartig kan bereiken, niet haar hele lichaam kan overvallen, nee, het hoofd blijft de baas vandaag, zoals het dunne laagje wolken over de hemel daarachter. Lena's handen en voeten werken mechanisch. Vandaag wil ze meer bloemen zaaien. Eerst moet ze de plek schoon maken. De grond is vochtig en kruimelig en warm. Ze trekt het gras uit, slaat de kluitige wortelzoden stuk en stuit overal op halfvergaan gras en op lange witte speenkruid slierten. Ze harkt en harkt, steeds komt er weer iets nieuws boven. Weg ermee. Onbekommerd plaats moet er zijn voor de zaadjes. Elke plantenrest kan een hindernis zijn.

Lena steekt de spa kriskras in de grond, losjes moet de bovenlaag zijn en geen bonken aan-een geklitte aarde, waar worteltjes noch stengel zich van hun leven doorheen kunnen boren. Met een stok trekt ze lijnen en maakt deze dieper. Ze legt het zaad erin, strooit losjes de

tuingrond terug.

Wittig is de atmosfeer gebleven. Lena laat het boek in haar rugzak; ze zou zich nog verder versplinteren. Beter een wandeling over de akkers maken.

Ze ligt onder de boom. Haar lichaam kneust het gras; het eind-april sap geurt als vroeger wanneer ze kopje duikelde. De zon heeft nog kracht, al heeft de kerkklok zes uur geslagen. Boven haar is de kruin van de populier; een enkel blad is uitgekomen, pasgeboren, glanzend roodbruin. Waar het zijtakje begint, weet Lena het blokje klei met de initialen.

Het waait, licht bewegen de dunne takjes maar ze veroorzaken geen geluid; de wind lijkt hoog over te gaan, niets lijkt er te zijn tussen Lena's oren en daar in de hoogte waar het geluid begint.

5

's Avonds komen rotsen van wolken uit het zuidwesten, vaalgele en witte en zwartgrijze, begrensd door dunne flarden met gletsjers en bergpaadjes en spleten, een hele wereld komt daar aangedreven en barst open, terwijl achter de flat de zon nog schijnt. 'ZZjoeww, kijk daar,' zegt Lena en wijst hem de kolkende flarden, die voor de wolken uitgaan. 'Echt harde wind daar.' Ze zet haar stoel voor het raam en kijkt.

Het dondert en achter haar dichte oogleden ziet Lena de bliksem, 'Jij ook?' vraagt ze. Hij ook. Hij houdt haar tegen zich aan en draait hen om, schopt de dekens los die in de weg zitten en legt ze met z'n voeten weer goed, houdt haar tegen zich gedrukt.

Ze richt zich half op, het is nog licht en zijn ogen zijn gesloten. Ze harkt z'n haren naar achteren en laat haar vingers over zijn gezicht gaan. Het smalle gezicht is leeftijdloos. Hoelang kent ze hem al? Hoeveel van haar geliefden heeft hij al overleefd? Lena beweegt haar vingers tot waar zijn gezicht niet meer is, streelt de weerbarstige haartjes voor zijn oor. Of zij daar hoog in de lucht nooit getroffen worden nu het bliksemt? vraagt ze.

Ze maakt zich los en gaat naast hem liggen, neemt zijn geslacht in haar hand.

Ze buigt zich, likt van het zaad en legt haar gezicht daarin, ligt op zijn zachte buik waaronder ze het hoort bewegen, borrelen, sissen, ontploffen en stelt zich voor wie de man is onder haar hoofd. Ze komt niet verder dan zijn geklede gestalte: zwarte ribblouse in de spijker-

broek gestopt. Bruine leren riem.

Gaat bij hem vandaan liggen, haar hand op zijn buik.

Hij moet naar huis terug, hij zorgt voor zijn dochter dit weekend, ze zal al wel op hem zitten te wachten. Lena ziet de auto met rode achterlichten verdwijnen en draait de deur op slot. Er is iets veranderd als ze naar boven loopt. De dieprode kleedjes en de kokosmatten in het trappenhuis willen haar niet opnemen, de treden zijn stenig beton onder haar voeten, hol de klank van de ijzeren leuning die ze steeds iets boven zich vastpakt.

De betonnen rechthoek van de kamer valt om haar lichaam, leeg is de ruimte nu en griezelig donker met alleen een veertig watts lamp.

Lena gaat languit op de bank zitten en roept hem op, die nu naar huis rijdt, hoe hij haar dicht tegen zich aangedrukt hield. De lamp reikt niet ver, laat de kamer in duistere hoeken eindigen.

Ze staat op, spreidt de dikke krant uit over de tafel en leest 'personeel gevraagd.' Tegenwoordig beslaan de advertenties weer meer bladzijden - de economie trekt aan, zeggen ze - geritsel is het enige geluid.

Het is nog warm waar hij lag, Lena frommelt de rand van het kussen tegen haar neus, maar er wil niets toestromen. Ergens in de slaapkamer komt het donker een lichaam tegen, één, het hare.

6

De volgende morgen is de stad verlaten, het is zondag. Al zou Lena links over de weg fietsen, ze zou niemand storen. Plankstijfjes gesloten houden de huizenvoorkanten hun ogen gericht op de ruimte boven het asfalt.

De stoplichten bij de doorgaande weg zijn al in werking, na een blik links en rechts zet Lena vaart. Haar hoofd zal net niet uiteenvallen, want ze weet zeker dat ze daar met hem lag, gisteravond. Maar waarom kan ze hem niet terugvinden?

Lang had ze tegen zijn rug gelegen, ze had hem gestreeld en gedacht hoe het zou zijn: haar vingers zo nauwelijks over zijn buik en dan weer haar stevige vlakke hand. Ze doet altijd maar wat en ze wilde hem deze keer lang aanraken, niet haar hand omlaag laten gaan. Of wel, maar dan langs de hoek van zijn heupbot naar zijn knieën en zo ver ze kon, zo was het, zo moet het geweest zijn, ze weet het zeker, het moet in haar opgeslagen liggen, maar hoe

komt ze daar weer bij?

Verslapt raakte hij misschien terwijl ze op hem lag, ze had zich half opgericht en op haar ellebogen geleund. Ze had gestreeld wat voor haar ogen was: zijn gezicht, smal en bloot met onzichtbare haren.

Zeker weet ze, dat dit alles gebeurd is, alleen kan ze er niet bij. Ribben en botten is ze en huid en een denkend hoofd. Bij de laatste zebra's knippert het oranje, vóór zich ziet Lena de polder liggen.

Ze bedenkt zich, maakt rechtsomkeer.

Weet niet meer wat ze met de dag aan moet en is tegen de vloer gaan liggen, plas licht vanwege een raambreedte zon die nu Lena's lichaam beschijnt, haar zij, het gezicht en de hand die uitgespreid tegen het tapijt ligt.

In veiligheid gebracht de vrucht. Voor mijn handen die jou vast zouden houden maar niets over konden brengen uit mij in jouw huid, niets dan afstand; van de vader ben je, je bent niet van mij, ik kan je niet tot iets van mijzelf maken, kom, ik breng je niet aan het licht, ik stuur je weg en zo houd ik je altijd bij mij.

7

Troebele blauwgrijze wolkjes ontspringen in het oosten. Lena zit in alle vroegte op het balkon. Ze wil weten, wanneer ze zich laten zien. Laten ze zich vallen uit de hoge hemel? In trossen? Als de uitgeschudde veren van een kussen?

De haan blijft kraaien en vol licht stroomt de lucht. Merels hebben hun nokplaatsen ingenomen, maar hén ziet ze nergens.

Vliegt er ineens één dun en zwart voor haar langs en nog één en nog één. Ze zwieren in lange abrupte lijnen.

8

De bebliksemde populier eindigt in een blanke gespleten top, heeft alle kracht vanaf toen gestopt in de hoogste zijtak, die nu samen met de stam een boemerang vormt.

Plat nog ligt het gras van de vorige keer, zodat Lena weet waar ze moet gaan liggen. In de verte knettert de taktor; de bonen gaan vandaag in de grond.

Iets groter zijn de blaadjes al boven haar, driehoekjes, die bij de minste wind bewegen, kwikzilverblaadjes boom.

Lena klimt in de boom en ziet geen blokje klei meer, weg geregend? bevroren? afgeschuurd?, ziet dan nog iets liggen, een restant, tegengehouden door een uiterst dun takje, waarop de klei ligt als glooiende sneeuw. Ze springt omlaag. Ze heeft dus al die keren onder iets gelegen, dat er niet meer was.

Nog steeds past haar rug precies onder de boom, langs de stam omhoog kijkt Lena en ziet hoe de schors langgerekte zigzagpaadjes maakt. Haar hart bonkt. Bijna vergaan blokje klei.

9

Open ramen en sokken, die ze uit laat, zo is Lena wanneer de zomer ook maar enigszins lijkt te beginnen.

Na nog geen uur heeft ze koude voeten. Voor de zon is het nog te vroeg om de vloer te bereiken. Wel schijnt hij door het zijraam op het houten tafelblad. Lena klimt er op en gaat in de beenkleurige scheve rechthoek zitten. Haar armen rondom de knieën geslagen, laat ze zich beschijnen.

10

Onaangekondigd was hij gekomen en trof haar in onopgeruimde kamers, vloeren en tafels bezaaid, druk bezig maar waarom niet, ze kon alles net zo goed laten liggen, niets dat haast had.

Ook de regen, grijs achter de lekkende ramen, zei dat er niets beters te doen was, dan met elkaar naar bed te gaan. Een hele middag, alle tijd van de wereld.

Lena ligt achter hem. Stil is het en wit zijn de lakens en bij het balkon beginnen de uitgespreide esdoornhanden, waar de regen op tikt. Ze weet niet of hij klaar is gekomen, voelt zijn geslacht, weet het nog niet, zacht is het om iets dat stevig is. Niets vraagt ze, stil moet het blijven. Al deze tijd zo midden op de dag. Groot is haar matras en haar voeten zijn

warm geworden. Ze beweegt zijn geslacht en weet niets, ligt op haar zij, tegen hem aan.

Hij reikt achter zich, raakt aan wat bijna slaapt daar tussen haar lippen. Niets doet Lena vaneen, ze blijft op haar zij liggen, laat het daar warm en weggekropen. Volstrekt op niets is het gericht, noch op haar hoede. Hij wrijft zijn hand over de plek, pakt stukje voor stukje tussen twee vingers; Lena komt niet klaar, komt nooit klaar. Blijft er net voor al weet ze niet voor wát.

Hij was in haar gedrongen en gebleven, waar hij anders snel uit verdwijnt.

Ze heeft hem uitgezwaaid en ze heeft haar regenjas aangetrokken en is naar buiten gegaan. Autobanden klinken naar opspattende regen. Gehaast lopen haar stadsgenoten met opgestoken paraplu's over het trottoir. Lena slentert. De middag loopt ten einde: felgekleurde regenpakken fietsen gebogen naar huis; werkkoffertjes hangen scheef in de houders.

11

Met de zonnebloemen wordt het niets. Drie plantjes waren boven gekomen, onvindbaar verzwolgen de rest van het zaad dat ze nog voorzichtig gezocht had in de geul. Van de drie zijn er twee afgeknaagd door deze slijmerige slakken, wurgen wil Lena hen wel maar ze rolt hen uit haar tuintje, onzinnig gepest want die zijn vanavond weer terug. Met een hamer slaat Lena vier dikke stokken in het lathyrusrijtje en vlecht touw daartussen. Ze trekt ontkiemde grassprietten uit en voelt hoe boven haar de lucht donker wordt.

Ze is net klaar als de eerste druppels vallen. In de loods zoekt ze een regenpak. De wandeling begint langs de sloot. Het gras staat hoog en wast de modderlaarzen schoon. Tussen de stengels krioelt het van de slakken en slakjes en trossen eitjes. Langzaam met deze wind gaat de roofvogel boven het kale weiland, breed en lichtbruin zijn de vleugels die een schaduw vooruitwerpen, hé geen zon, denkt wat prooi zal worden het ene moment nog en kan dan niets meer denken, zweeft door de lucht in de bek van de buizerd. Hoger dan haar laarzen is het natte gras, maar dringt niet door, Lena draagt een regenbroek. Halverwege de sloot buigt ze af naar de akkers. Donzig groen staat de tarwe. Lena ziet iets gekleurds en stapt over de rijtjes: een gescheurde ballon: Paola Vinzenzi, zeven jaar en of de vinder het terug wil sturen naar de St. Franziscus schule. Ze steekt het zanderige ver-

frommelde kaartje in de jaszak.

Op het bonenland is nog niets te zien. Een boon is óp de grond terecht gekomen. Lena duwt hem aan en loopt verder, bukt zich en graaft in de rij tot ze een boon vindt: opengebarsten stuurt hij een gebogen bleek stengeltje omhoog. Het bruine vlies is een jasje dat niet meer sluit, Lena trekt het voorzichtig los. Over beide boonhelften hangt een zweem van groen en daartussen is het eerste heldergroene blaadje, ineengevouwen. Lena stopt de boon terug in de aarde.

Het gras is hier ook lang. Het bloeit in motregen grijze pluimen en reikt tot Lena's middel. Rondom de boom groeit het. Een onnut stukje, onmogelijk bij het maïsland te betrekken, want niet bereikbaar voor de machines staat de populier hier met zijn voet in het gras. Lena kijkt omhoog en ziet het restje klei; zachter dan hout is het en zal eerder verweren dan de boom, krimpen in de zon en weg dwarrelen, geeft niets vandaag.

Ze gaat liggen. Tegen de stam is een vlier opgeschoten. Melkwitte bloemetjes met okergekleurde meeldraden ziet Lena. Boven haar is de boom niet meer dezelfde, uitgebreid nu met blaadjes waar de wind op stuit.

Ze voelt hoe de schedel doorlatend wordt, wat zich daaronder heeft samengetrokken waaiert uit en het geritsel van de boom dringt tot haar door, verbaasd is ze want steeds moet dit geluid hier geweest zijn. Ongemerkt, hardnekkig, wordt ze weer één en al gedachten onder het harde deel van het hoofd, weet pas dat ze niets meer hoorde als het daar weer is, dit lawaai van duizenden beweeglijke gesteelde bladoppervlakken in de wind.

12

Dan is het de avond dat hij er niet is. 'Dochter ziek,' klinkt uit het antwoordapparaat.

Haar flat is de bovenste, onder het dak van het gebouw loopt ze met een bord in haar hand. De kamer heeft ramen naar drie van de zijden. Lena gaat scheef aan tafel zitten, de voeten op een andere stoel en ergens voor zich op het lange tafelblad bevindt zich het bord. Een stuk van het raam is ondoorzichtig afgeplakt, de wereld buiten loopt vanaf de schoorstenen omhoog, achter het plastic schemeren oranje pannendaken.

Hij is er niet. Lena loopt naar de keuken. Ze zet de afwas in de gootsteen en laat er water op terechtkomen. Door de hal gaat ze weer terug naar de kamer. Een flat is een poppenhuis. De vloer rust niet op de grond maar zweeft en onder de vloer begint eenzelfde ruimte. Geen

stap wordt gedempt. Het weerklinkt. De resonantie wordt niet door hem opgevangen, ongestoord bereikt het de kale muren.

Lena gaat aan tafel hangen met zes delen krant. Buiten regent het. Het regent al dagen.

13

Ze staat voor het raam te kijken. Ineens dringt het tot Lena door: de jongen zijn uitgevlogen. Van een dikker zwart zijn nu de ouderen, vergeleken met deze nieuwe ragfijne sikkels. Lena blijft kijken.

Dat ze uit gindse toren afkomstig zijn, denkt ze. Die midden op dat zandige bouwterrein staat, daaruit oprijst als een gehavend vierkant. Drie buitenmuren heeft het en een vierde waaraan het gebouw vast moet hebben gezeten: aangesmeerd vaalwit met verbrokkelde sloopranden, gewonde buik van de toren. Genoeg gaten en spleten voor de gierzwaluwen. Hoe ze ruifjes tegen de binnenmuur zullen hebben gebouwd. Hoe donker het daarbinnen zal zijn op enkele lichtpunten na. Hoe de jongen versuft in het klamme donker zullen hebben gelegen met buiten de muur dat eeuwige geruis van regen de afgelopen tijd, teken van voorsnog geen voedsel, geen donkere gedaante die het licht even wegneemt en etenspropjes in de snavels brengt, nee, ritmisch gekletter van scheve pijpenstelen tegen de toren. Hoe de kleintjes tenslotte de hoop laten varen, zo stelde Lena zich voor. Beter niets meer weten, indutten, zich niet meer verroeren. Waaruit ze op een dag weer gewekt werden door hun ouders: 'Hier, eten.'

Nog steeds is het niet echt zomers, maar tenminste al dagen droog en hoe op een bepaald moment de lichtgaatjes hen als een magneet naar zich toe trekken, nachten en dagen al of plotsklaps, zodat de jongen niets anders kunnen dan naar dit gat toe scharrelen en zich loslaten en hier zijn ze dan.

Vegen pastel in de lucht, na tien is het al maar ze zijn er nog steeds. Licht genoeg nog om vliegjes te onderscheiden, licht genoeg voor Lena om hen te zien bewegen. Dun jonkie oefent onvermoeibaar het fladderen, laat zich dan uit drijven. 'Mam, mag ik opblijven?' Altijd kleintje, altijd.

14

'...rond twintig mei, witte eieren, twee of drie. En het duurt twintig dagen, voordat ze uitkomen. En weet je wat er ook stond, over de eieren en de jongen? Bij slecht weer, als er haast geen insecten zijn, vliegen beide ouders naar een warme streek. Een paar honderd kilometer, dat doen ze zo even. Alleen zijn ze dan weg van hun nest. De eieren koelen af, maar die kunnen daar tegen. En als er al jonge vogels zijn; die raken in een soort coma. Hun temperatuur daalt van achtendertig naar eenentwintig graden. Zo kunnen ze een week doorleven zonder ouders.'

Tegen haar aan ligt hij op de bank. Lena streelt het gezicht ter hoogte van haar buik en weet haar vingers aan zichzelf verbonden. Dan weer zijn haar vingers stokjes aan het uiteinde van haar arm. Met huid omklede stokjes die ze ziet bewegen langs zijn gezicht.

'Hoe precies alles moet werken in hun gestroomlijnde lijfjes.' Lena wijst naar buiten. 'Alle luchtwegen wijd open.

Ga je mee in bed?'

Gaat langs haar ene zij naar boven, volgt de lijn van het sleutelbeen, beweegt zijn hand omhoog en streelt haar buik. Lena zit op hem, tastend gaan zijn vingers en maken een geheel van haar romp. Ze reiken niet naar de voor de hand liggende borsten.

15

De dag dan van zon, die zo hoog staat, dat hij niet meer onder de kruin langs haar lichaam kan bereiken. Waar Lena ligt is schaduw. Behalve dan dat het waait en de blaadjes los zitten en de kruin toch nooit geheel dicht is, zodat er lichtvlekjes dwarrelen over haar gesloten ogen.

Lena draait zich op haar zij, het gezicht nu naar de stam gericht. Hoog gras buigt ze als kussen onder haar hoofd. Nog steeds is er een bewegende zon achter haar dichte ogen. Precies past haar lichaam, het opstaande randje aarde steunt nu haar rug. Lena zingt de jongensnaam voor zich uit. De meisjesnaam. Ze legt de handen languit tegen het gras; alles steun van de grond nu, haar hele lichaam.

Vandaag is de wind dichtbij, vandaag zijn er blaadjes; het suist daar en begint te ritselen en neemt weer af, houdt bijna op. Zo zeker ze de vrucht bij deze boom aanwezig wist, zo zeker weet ze verder niets, geeft niet, hoeft niet.

Ze zou willen slapen, hier tegen de stam. De kruin beweegt en maakt open kronkelpaadjes voor de zon. Lena ziet ze bewegen, al zijn haar ogen dicht.

Een vlieg komt aangebromd, strijkt neer op haar been en is stil. Lena doet niets. De vlieg bromt verder.

Verdwaasd maar hoe anders zou een mens hier lopen, die half geslapen heeft en rechtop is gaan staan en de voeten verzet. Hard en ongelijk wordt kleigrond zo gauw de zon een paar dagen schijnt. De middag is vol wit licht. Los sloffen de sandalen mee aan Lena's voeten. Ogen van hondsroosjes kijken uit over de akker vol maïssprieten.

Het is een dag die haar geschonken is, denkt Lena. Haar alleen.

Ze bukt voor een platste grijze steen, geslepen geslepen en weer geslepen, nog één ziet ze er liggen, twee heeft ze nu in haar handen. Ze tikt de platte kanten tegen elkaar. Alle tijd van de wereld heeft ze. Schots en scheef gaat ze over de kluiten aarde; ze houdt haar ogen op de stenen gericht; iets laat ze opklinken.

16

Ze hebben het laken weer over zich getrokken. Hij ligt op zijn rug, de ogen gesloten. Zij ligt naar de muur gekeerd. Zoals ze altijd slaapt: de knieën licht opgetrokken, een hand om haar ribben, de andere voor het gezicht. Ze probeert het, om los van hem te liggen. Niet dicht tegen hem aan te gaan liggen na het vrijen, zelfs geen van haar handen naar achteren te reiken om hem nog ergens vast te houden, nee, helemaal los.

Iemand zet een ijzeren emmer op de stoep. De geur van koffie dwarrelt door de balkondeuren binnen; die beneden haar woont is dus opgestaan, laat als altijd. Lena zou het hem nu kunnen uitleggen: dat het is omdat de vrouw zo slecht slaapt. Maar ze zegt niets. Wagenwijd open staan de balkondeuren en laten de stemmen door van wie op de stoep staan - te schrobben, hoort Lena nu. Het stenen trapje, denkt ze. Dat groen aangeslagen is van de algen. De lijzige stem van de buurvrouw klinkt op. Ze heeft die overgooier echt weggegooid. 'Hoe kon je dat nu doen?' zegt de hoge stem van wie ook in dit trappenhuis woont.

'Ja, moest, te vaal langs de naad.'

'Ik begrijp niet dat je zo'n mooi kledingstuk weggedaan hebt.'

De oude vrouwen weten niet dat ze hier liggen, dat ze het bed zijn ingestapt. Bloot onder de lakens, midden op de dag.

'Ja, ik weet ook niet hoe dat kan. Op een keer haal je het uit de kast en is het vaal.'

'Met witte blouses heb je dat wel eens,' zegt de ander. Ineens zo'n gele baan. Maar die mooie overgooier van jou? Je bent echt gek dat je die in de vuilniszak hebt gestopt.'

'En die klussenman heb ik ook nog niet gezien,' zegt de lijkige stem. 'Zal ik het zelf wel moeten doen, zie eens hoe de tuin erbij ligt.'

'Och, maak je niet druk, veel te heet. Klaar. Nou, ik ga weer, moet mijn was nog ...,' zegt de andere vrouw en verdwijnt om de hoek. Een deur wordt dichtgetrokken.

Achter Lena's rug valt het laken plat en gaat weer omhoog waar hij ligt.

Als hij zucht, denkt Lena dat hij op wil staan. Hij staat niet op. Gelukkig. Lena wil wel altijd zo blijven liggen. Zij hier aan de muurkant, hij op de andere helft van de matras.

Dunne matras van harde gevlochten katoenbanen. Houten lattenbodem die rust op de vloer.

En niets over hen gespreid dan dit dunne laken.

Hij draait zich om. In haar schouder duwt hij zijn vinger. Over haar hele rug. Langzaam.

Witte vergrote korreltjes muurverf zien haar ogen. Hij duwt het vel van de nek opzij. Gaat om haar heen liggen, streelt haar buik. 'Hé, wakker worden,' zegt hij. Hij haalt het laken weg tussen haar knieën. En legt daar zijn hand. Nog steeds zegt ze niets.

Voor ze vertrekt sluit ze de gordijnen tegen de zon; neergevallen vliegen ziet ze op de vensterbank liggen. Lena raapt ze op en laat ze buiten het raam los, ze dwarrelen omlaag.

17

Ze is te laat op het land gekomen. In de middag pas. Wat is te laat? Ze moet zelf weten wanneer ze komt.

Pieter heeft de warmste uren ook overgeslagen. Hij zit in de opening van de loods, beide deuren naar opzij geschoven. Bij het maaien was hij op een steen gestuit. Hij moet nu verhelpen wat ontzet is. De tanden van de machine zijn van ijzer. Omringd door bouten en vet en lappen zit Pieter gehurkt. Hij laat de hamer op de maaibalk terechtkomen, schel klinkt het geluid door de hoge loods.

Lena pakt de hak en zet deze klem op de werkbank. Nee, buiten zal dat gehamer van hem niet ver komen denkt ze, gesmoord als het zal worden door de hitte. Ze zoekt de goeie vijl, de driekantige. Die is het hardst. Ze scharrelt tussen het dofzwarte gereedschap, alles vóór haar tijd uitgedacht. Wie komt er op het idee van een hamer, van een gescharnierde tang? Weggefallen ligt daar de vijl. Lena pakt hem, legt hem langs de richting van de hak en maakt lange lichte bewegingen over het blad. IJzerstof valt in de zonnebaan omlaag.

Pieter is opgestaan. Hij zoekt zijn eigen hak - kleiner blad van veel vaker wieden - en zet hem klem. Lena kijkt toe. Of hij niet denkt dat een hak karakter heeft, een soort ziel.

'Ja, dat kan ik me heel goed voorstellen. Daarom geloof ik er niet in,' zegt hij.

'Wat een conclusie,' zegt Lena.

Lena draagt de beide hakken, Pieter de flessen ijskoud water, in kranten gewikkeld. De hitte maakt de lucht witrillend. Geel is de tarwe al waar ze langs lopen, stram zijn hun stengels als de wind ze beweegt, zeven hectares aren ziet Lena boven op beenkleurige stelen.

De plastic zak met de flessen legt hij in het dichtste gras van de berm. Drie rijen planten nemen ze allebei. Het begin van het veld ligt in de luwte van het struikgewas met halverwege de boom van de buizerds, koel valt de schaduw van de kruin over hen maar ze moeten verder. Vlekken van nachtschade omkransen de bonen met sappige dunne stengels die zich onder de grond voortzetten en meegeven met de hak, Lena bukt om ze te verwijderen.

Waar de heg van struiken ophoudt, wordt de wind niet meer tegengehouden en verkoelt haar, onder de bloes draagt ze niets, 'Lekker' zegt ze.

Ze gaan verder in de rij, altijd scheef moet ze haar sandalen zetten die nu al grijs zijn van de droge klei, lichtbruin bestofte voeten tussen de bandjes. Melkdistels knappen voordat ze omvallen en verdwaasd lopen de zwarte torren rond. Ze leven van het witte sap in de holle melkdistel.

In de rijen terug komt de wind hen tegemoet. Dat de bonen er goed bijstaan, zegt Lena.

'Zeker, mooi, alleen hadden ze al verder moeten zijn want ten laatste komt het nauw.' Dat weet Lena, ze moeten nog droge zon hebben als ze in de herfst afgemaaid op het land liggen. Motorrijders gaan bloot gearmd en achterovergeleund over de dijk, zaterdag is het. Een enkele boon bloeit: witte spikkels over het veld. Lena hakt door de rij.

De colafles beweegt naar binnen, zo hard zuigt Lena. Ze neemt nog een keer en gaat dan net als Pieter achterover in de berm liggen. Pal in de zon weliswaar, maar alles kan tenminste even rusten, de schouders na alle getrek en de rug van het vele bukken.

Ze zijn opgestaan, rustig lopen ze eerst vanwege weinig onkruid tot ze bij de nachtschadevlek zijn.

Voorbij het struikgewas zijn de zuchten wind, die ook het klokgelui naar hen toe drijven, elke dertig minuten.

Plezierig scherp is de hak die de bonensteeltjes als enigen in de rij overlaat, een ommeegang nog en ze zullen gaan eten.

Zul je net zult zien, verheugen ze zich op soep en brood en staan hier nog een kwartier op deze nachtschade vlek te ploeteren; tot kunst verklaren ze onderwijl wat om niet gemaakt wordt en lopen dan door, leggen de hakken klaar in de volgende rijen en lopen naar de loods.

Ze dragen tafel en stoelen naar buiten en als Lena gaat zitten is het net of ze nog steeds loopt: zozeer doortrilt haar de hitte.

Ze kijken zelfs niet meer op als ze elkaar passeren, maken afzonderlijk de wandeling naar de fles. Niets dan dit bijvullen van vocht en dan weer de nieuwe rijen te beginnen onder de langzaam afnemende zon. Het plezier over de wind, eenmaal voorbij de struikenrij, steeds was ze het vergeten totdat het katoen weer beweegt. Op de terugweg komt de wind haar tegemoet en is de zon nog warm op de gloeiende kuiten.

'Wanneer houden we ermee op?' vraagt Pieter. Lena wil nog tijd hebben om haar plantjes te begieten, verder maakt het haar niets uit, ze is niet meer moe. Ze kan nog wel een paar rijen heen en weer.

Met korte mouwen fietsen de kerkgangers over de dijk.

18

Witte wolkjes hangen in de blauwe lucht. Wit als één van hen hangt de maan met het begin van een mond en een bijna hele neus en blikk scheef omlaag.

Lena heeft de bank naar het midden van de kamer getrokken en ligt te kijken. De gierzwaluwouders zijn nu dikke zwarte lijnen in het kluwen tengere streepjes - pasgeborenen. Pijlsnel kan een gierzwaluw omlaag duiken en weer omhoog schieten, slalom maken rond de schoorstenen en omlaag scheren: recht op de zijmuur van het huis af en terwijl Lena nog denkt dat ze zich te pletter hebben gevlogen zijn ze alweer hoog in de lucht, zonbeschenen hun bruine onderkanten.

Pjieuw, schril geluid die de beweging nog scherper maakt - 'Het klinkt zo eigenaardig omdat ze zo snel vliegen,' had hij gezegd. 'Je hoort de afstand die de kreet aflegt, het klinkt en het vervliegt tegelijk.' - strak de vleugels langs het lichaam laat de vogel zich in volle vaart

uitdrijven, hjiioeuw, scheert langs het dak van Lena's flat omhoog.

Grijs zijn de witte wolkjes geworden en vager het blauw, vrolijk de vogels, vanwege de meer dan halve maan die nu zalmhelder oplicht, belofte van een kristalheldere nacht voor wie in de lucht slapen, dwarrelen, tuimelen.

Ze schieten als een schicht door de straat en voegen zich in het kluwen van bogen dat nu af lijkt te taaien, ordeloos over de flat, maar daar komen ze terug, pjieoew, ze kriskrassen voor haar open raam. Eén komt omlaag als een stuurloze vlieger en ha ha stijgt in rechte lijn omhoog, voegt zich in het hoge kluwen van rillingen aan de hemel.

Nog één komt van boven haar flat, help ik ben toch niet te laat, nee, nog lang niet de laatste zelfs, onverbeterlijke eigenwijzen moeten nog opgedreven worden naar de zwerm die hoog in de lucht draait, dunste streepjes en dan zijn ze verdwenen; oranje maangezicht staat in de gevlokte hemel.

19

Met forse stappen loopt de fazant over het kale weiland. 'Moeder fazant heeft wel op tijd de benen genomen,' zegt Pieter. 'Ze loopt daar nu te zoeken. Moeder eend is blijven zitten en vermaaid. Ik zag het bij de volgende rij.'

'Afschuwelijk,' zegt Lena en blaast over de thee. Ze hebben de stoelen voor de loods gezet. 'Och, om honderd kleine diertjes onder onze voeten maalt niemand, een dode muis is al zichtbaar, een eend is erg en een hert of een olifant is de grootste ramp ter wereld.'

'Toch erg,' zegt Lena en kijkt en stelt zich het lawaai van de tractor voor, hoe moeder eend dit dichterbij hoorde komen en bleef zitten.

20

Was gaan zitten op het terras met de acacia; had het tijdschrift gepakt; had het in grote kop op de voorpagina gezien en leest het artikel nu steeds. IJle kruin van acacia dwarrelt schaduwwaardjes over Lena en over het weekblad, ze houdt hem dicht voor zich - grote foto met wijd gespreide benen op de behandeltafel - vliegt met haar ogen over de bladzijden en ziet dan beschreven hoe de vrucht niets voelt, heeft immers geen hersens, maar ze kan niet het

hele artikel hier zo zitten te lezen, Lena bladert verder naar iets onschuldigs en gaat achterover zitten: zigeuners in Roemenië. Met hoeveel weken beginnen hersenen?

21

Het land is wijd en grijs.

Als de stem van een oud mens kraakt het af en toe in de verte. De donker bewolkte hemel kleurt de bomenrand vaag blauw.

'Misschien moeten we straks nog hard rennen,' zegt Pieter.

Ze zijn twee rijen verder.

'Weggeblazen die donderwolken,' zegt Lena.

De wind blaast ook de hitte van hun lichamen, dat van Pieter is gehuld in werkschoenen en lange broek, zijzelf heeft sandalen en blote benen en al wat ze wilde zeggen, heeft ze gezegd. Zwijgend gaan ze door het veld. Soms hakt hij een perzikkruid weg uit haar rij, zij een nachtschade bij hem.

Tenslotte zegt ze dat het vandaag de dag is, niet de datum die immers blijft doorlopen, maar dat het deze woensdag was.

Hij had tarwe geoogst die dag, herinnert Pieter zich. Hij had tot laat in de avond gewerkt, anders had hij haar nog wel gebeld.

'Eigenlijk wel vroeg voor tarwe, of niet? Vroeger dan gemiddeld?'

'Ja, meestal oogsten we later in augustus,' zegt Pieter.

Het water drinken ze in stilte; ze kijken uit over het bietenveld waar grote vlekken aan droogte lijden. De bladeren zijn geel verkleurd, hangen slap.

Als Lena de fles in de krant rolt, staat hij ook op. Bij de rand van de akker is de grond keihard geworden en gescheurd door de zon. 'Je kunt hier in de aarde kijken,' zegt Lena.

'Wel twintig centimeter,' schat Pieter en ze schrapen de schrale onkruiden weg. Dan lopen ze door de rij, waar forse bonenplanten de grond bedekken en de klei zacht houden. Hier is wieden niet moeilijk, de bonen strelen langs Lena's benen. Ze heeft net bedacht dat ze geen bonen meer omver hakt, of daar gaat er één, van het ene op het andere moment liggen de wortels boven de grond.

De torenklok bengelt in hun oren met acht slagen. Ze keren om. In het eerste stuk staat bijna geen onkruid, Lena kan rechtop lopen. De wind waait onder haar hemd. Dan zijn ze bij het perzikkruid oerwoud. Weg met deze wirwar, het rijk weer alleen voor de bonen.

'Nee,' ze denkt niet dat het nog zal onweten, kan opgelucht ademen want in haar flat had ze alles open laten staan.

'Je had je zorgen gemaakt?' vraagt Pieter.

'Dat doe ik toch altijd,' zegt Lena, maar nu niet meer, warm is de avond op haar blote schouders, warm is het al de hele dag en nu nog steeds, fel genoeg is de zon nog om haar kuit te beschijnen in de rij terug en haar knieën in de volgende rij, haar gezicht als ze niet gebukt loopt. Egaal bruin zijn de ruggen van haar handen allang na zoveel dagen wieden. Bonenplanten strelen haar benen tot aan de knie.

Aan het eind van de rij schraapt Pieter gedrongen onkruiden voor haar weg.

'Eén, twee, drie,' telt Lena de rijen en de volgende drie zijn voor haar; ze begint weer te lopen, ongelijke brokkelige grond waarover ze scheef stapt, zodat de bandjes van haar sandalen nog verder uitrekken, niet langer voeten die steun hebben van schoenen, maar voeten die hen meenemen, kom mee. Grijs uitgeslagen gerimpeld leer, trouwe sandalen na alle zomers wieden, zool om op te wonen en bandjes die de zool helpen voortbewegen, klokkende sandalen, slepende zolen, kleigrijze bandjes.

Klein is nu haar wereld: zichzelf en Pieter die naast haar gaat, die soms in haar rij iets weghakt, zodat ze op gelijke hoogte blijven; richtpunt in de hitte boven uitgestrekte kleiakkers; niet hoeft hij haar te beminnen of aan te raken, alleen naast haar te gaan.

Eenmaal in de flat heeft de wijde warme vlakte zich in haar huid genesteld, gloeit en klopt en prikkelt, wijde witte dag heeft zich verdicht in haar lichaam. Het is niet af te douchen zoals het zweet van haar oksels en het zwart op de voeten. Het valt samen met haar omtrek als ze de kleren aan de waslijn hangt; het beweegt mee als ze de hal doorloopt en haar kamer binnengaat.

22

'Nee, als ze uitgevloegen zijn, houden ze niet meer op met vliegen tot twee jaar later, als ze zelf nestelen. Ze hebben het eens uitgerekend en kwamen op vijf-honderd-duizend kilometer.

Veel van hen hebben trouwens tegenwoordig geen nest meer. Vroeger had een zesde van de vogels geen nest. Ze worden namelijk zes jaar oud en ze broeden vanaf hun tweede jaar.

Maar tegenwoordig heeft de helft van hen al geen nest meer. Omdat er steeds meer oude gebouwen afgebroken worden en omdat onze huizen zo energiezuinig moeten zijn, dus elke kier en spleet wordt gedicht.

En daarbij, gierzwaluwen gaan niet zomaar een nieuw nest binnen. Kijk, ze kunnen niet net als merels of mussen even trippelend polshoogte gaan nemen, nee, het zijn onbeholpen lopers. Ze moeten dus ergens binnen kunnen vliegen en daar nestruimte aantreffen. Maar weet je wat ik nou niet snap? Dat ze dood gaan als ze op een zolder of zoiets terecht komen. Daar kunnen ze toch juist veel nesten maken?'

'Nee, ze hebben een soort holte nodig,' zegt hij. 'Dus zoiets als een beschot onder de dakpannen. Waar ze maar wat veertjes en takjes in hoeven te leggen, klaar is hun nest.'

'Het moet dus al een soort onderkant en zijkant hebben? Ik dacht dat ze ook zo'n soort ruifje maakten, als zwaluwen.'

De dunne streepjes in de lucht zwieren als een zwerm muggen. Luie zomeravond voor hen; overdaad aan voedsel.

'Ik snap nog iets niet. Er staat, dat het soms dagen duurt voordat de vogel dood is en dat de soortgenoten daarom zo bang zijn onbekende openingen binnen te vliegen, ze horen het gepiep van hun soortgenoot, die dat wel gedaan heeft. Hoezo dood? Hij kan toch weer uit die ruimte naar buiten vliegen?'

'Stel je zo'n groot dak voor, allemaal pannen en dan ergens een kleine opening. Dat is niet meer te vinden van binnen naar buiten.

Dat je dit zo precies wilt weten.'

Ze zit tegen hem aan op de bank. Nee, als ze er goed over nadenkt, streelt hij nooit met de volle hand, iets gekromd ziet ze zijn hand voor zich en hoekig, hij legt alles in zijn vingers. Nooit gaat hij met zijn hand languit over haar lichaam, altijd houdt hij zijn hand iets gebogen, flauwe halve cirkel, enkele plekken daarbinnen raken haar, de muis van zijn hand misschien en het eeltplekje onder zijn pink, hij zoekt met zijn hand als een kom. Gaat over haar buik.

'Het was daar gewond,' zegt ze.

'Was gewond?' vraagt hij.

'Ja, wás. Als ik hier een nestkast op wil hangen, mag anderhalve meter daaronder niets zijn. Ze moeten een soort vaart kunnen maken bij het vallen. Dat kan wel bij die zijmuur hè. Wat

een idee, kant en klare lichaampjes daar in de nesten, compleet met lange vleugeltjes, alleen weten ze nog niet waarvoor.'

23

Heeft weken voor het uitzendbureau gewerkt, kon niet hier helpen en heeft dit niet gezien: hoe met sprongen de maïs gegroeid is en de stam van schutsmoeder populier aan het oog onttrekt.

Lena ritselt door de rij planten en is dan op het einde. Ingesloten staat daar de boom door deze wijde kring immense maïsplanten, lege cirkel van aarde daartussen wier hardheid zelfs de distels bijna te veel is. Pas in de schaduw van de boom groeit weer iets, gras, plat nog, waar ze altijd ligt.

Lena loopt naar opzij om het restje klei te zien, niets ligt er tegen het twijgje. Ze laat haar blik omlaag gaan. Niets. Verder weg neergekomen? Ze kijkt om zich heen, nergens is iets dat los ligt op de bleke harde gescheurde aarde.

Ze klimt in de boom. Alles weg.

Lena springt op de grond. Ze gaat liggen. Onnut stukje berm hier. Vertrouwde opstaande rand tegen haar zij. Lena ligt en ziet hoe de lucht pas hoog boven de zwaaiende maïspluimen begint. Ze begint te zingen. Jongensnaam. Meisjesnaam. Ze zingt ze om beurten. Ze zingt ze achter elkaar op dezelfde uitademing tot ze, helder nog, maar bijna uit het niets haar keel verlaten.

24

Ze zijn er bij gaan liggen, de bonenplanten. Ze liggen Lena voor de voeten.

Tijd nu om te rijpen vinden ze, niks verder groeien, niks doorgaan, stop stil rust.

Lena kent het van vorige jaren. De wortels sterven vanzelf af zodat de bonen in kunnen drogen en een dik bruin schilletje krijgen, klaar, taak volbracht alleen wankelt ze nu door de rijen, ziet net op het laatste moment dat de voet bijna op een volle plant terecht komt.

Ze heeft geen aanspraak van Pieter vandaag en ze heeft niets lekkers meegenomen om zich op te verheugen. Een fles water is het enige. Tien uur heeft de klok pas geslagen en het is nu al heet, maar was ze in de fabriek, ze zou graag hier werken en stond ze daar nu zoals gisteren de bevroren broodjes in te pakken, hoe graag zou ze buiten zijn en haar voeten be-

wegen, al was het strompelend zoals nu en nu is ze hier en denkt dat ze zich voort moet slepen de komende uren.

Lena bukt zich en zoekt onder de planten het begin van de winde, trekt een heel kantwerk omhoog, grote opruiming. Bijna trapt ze weer op een bonenplant.

Waarom pakt ze het niet slimmer aan, hier middenin het veld staat toch bijna niets, het onkruid is vooral aan het begin en aan het eind van de rij. Als ze eens begon met die vlekken vooraan.

Korte rijtjes maakt ze nu, een pas of tien heen en dan terug. Grijs en verlept ligt de melde achter haar en steekt hoog uit waar ze nog moet wieden.

Simpelste instrument van de wereld zo'n hak, stukje ijzer met een scherp uiteinde en twee punten opzij; dit geheel onder bepaalde hoek aan de steel bevestigd.

Lena bukt zich om de nachtschade uit te trekken, zwarte bessen rollen in het rond en blijven boven een grondspleet hangen.

Smal is haar wereld geworden, als ze zich door de vlek heeft heen gewerkt en aan haar huid zit het glimmende vochtige zweet geplakt, zodat ze weet wat de omtrek van haar lichaam is. De klokslagen plonzen in haar bestaan en ze telt er elf of is ze de tel kwijt? Lena kijkt naar de toren, twaalf uur alweer. Ze voelt nog geen dorst, maar kan toch beter wat drinken.

Koel is het water gebleven binnen de dikke laag kranten, de buitenkant van de fles beslaat als ze die scheef boven haar mond houdt. Lena omzeilt de brandnetels langs de slootrand en buigt het lange gras omlaag zodat er een bedje ontstaat. Haar gezicht is pal in de zon, maar die is niet meer fel, augustus is begonnen. Ze sluit de ogen en stelt zich de blauwgrijze hemel voor waarachter nog meer is evenals daarachter en nog verder, nee, ze snapt niet hoe enig mens denkt deze aardbol te kunnen begrijpen.

Metalige klokslag van half een, even nog. Ze ligt te soezen langs de slootrand.

Het gemakkelijkste werk heeft ze voor het laatst bewaard, het midden van dit bonenveld, hier en daar een onkruid waar ze op af wandelt. Ze stuit op een aardappelplant die ze voorzichtig losmaakt. Ze doorzoekt de grond en vindt er vier. Met twee aardappels in elke broekzak loopt Lena verder.

Grijze wolken komen boven de kerktoren aan gedreven. Kans op onweer vandaag en daarna warm, zei de krant. Voor nu lijkt dit wel regen te worden, maar morgen en overmorgen? Ze kan niets lezen uit deze lucht en een krant is ook maar een ding, komende dagen een idee.

Het veld is klaar. Lena wandelt terug, de hak over de schouder en de plastic zak aan de steel.

Ze loopt expres dicht langs de tarwe, die rijp is en tegen haar benen prikt en ziet dan een smalle doorgang de akker in, lange tarwestengels die daar tegen de grond liggen. Ze legt de hak neer en volgt het paadje; komt uit bij een ronde plek met graan dat naar alle kanten plat ligt, plek voor minstens twee reeën, Lena bukt zich en vindt verdroogde keutels.

Ze vertelt het tegen Pieter, die graan de silo in hevelt.

'Heb ik ook gezien,' zegt hij. En die aardappels gebakken bij de soep lijken hem wel lekker, ja.

Lena kiest de donkerste pruimen van de zwaar afhangende takken en eet ze op, de pit valt vanzelf uit de pruimen, zo rijp zijn ze. Ze spuugt de pit uit, als steentjes ketsen ze tegen de stenen van het erf. Dan pakt ze de plastic tas weer op en de hak en sloft de loods binnen. Heeft hij die paadjes ook gezien? Ja, heeft hij ook gezien, Pieter, maar zal zoiets niet persé hoeven te vertellen zoals zij, houdt deze ontdekking in zich, wat houdt hij allemaal in zich?

Ze kookt de aardappels, schurftig zijn ze dit jaar, dat heeft ze ook van anderen gehoord. Ze laat de kranten in de plastic tas zitten voor de volgende keer, maakt de opening van de fles schoon en zet deze gevuld terug in de koelkast.

Als de aardappels gaar zijn, houdt ze hen onder een koude straal. In de rasterpan drijft de gouden olie uiteen. Ze maakt een sneetje in de wrattige schil en trekt deze los, het plakt aan haar vingers. Wat allemaal zegt hij niet en draagt Pieter in zich en zo kent ze meer mensen, ze nemen het mee tot in hun graf.

Lena snijdt een tweede aardappel en denkt, dat zoiets toch niet verloren gaat; wat de mens niet naar buiten brengt gaat niet verloren, alleen weet ze niet hoe ze zich dat voor moet stellen. Ook niet gaat verloren het besef dat een ree heeft, die zich in de avond een pad baant en gaat liggen - rustplaats tussen de geuren, strogeprik tegen zijn gladde huid, sterrennacht. Zelfs gaat niet verloren wat níet beseft wordt, alleen hoé, dat kan ze niet zeggen.

Ze strooit zout over de aardappels.

25

Ze weet het ook niet, waar de hele rest gebleven is en waarom een enkeling nog hier is. Wel

veel andere vogels ziet Lena deze morgen: troepen jonge kraaien die herrie maken en massieve vlekken vormen tegen de grijze lucht, rechtlijnige voortbewegers ziet ze en ontwaart er dan één - ijlig dun - die banen trekt door de lucht en bij elke vleugelslag een halve cirkel draait, is de gierzwaluw nu kwijt.

Lena zoekt, de onbeweeglijke stipjes op haar raam zouden het kunnen zijn, maar die staan stil. Wat dun is in de verte en onbeweeglijk rechtdoor vliegt is het ook niet. Dat de jongen al in Afrika zitten, denkt ze, want ze heeft hen al weken niet meer gezien. Misschien verzamelen ze zich ergens massaal. Niet hier.

Lena knijpt de ogen samen en doorzoekt de wittige hemel, tot er daar weer één is uit het niets, hij zwenkt om wat op te pikken, zweeft, duikt omlaag achter de andere flat, Lena wacht de vogel weer op met haar ogen, tevergeefs, hij is alweer hoger en bezijden van waar ze keek, dunste vleugelsikkels. Hij zweeft en laat de hemel even rimpelen, jojoet door de lucht en trekt nu een golvende lijn voor Lena's oog, verdwijnt uit haar raam, is na een seconde alweer terug, verder weg, zigzagt snel en is er niet meer, beschut in de wolken of onzichtbaar zo hoog.

Lena ziet een stipje opstijgen, meer niet dan een grijze stip, zo ver, maar ze herkent de vlucht die bijna met geen oog te volgen is, zo onvoorspelbaar, kwijt nu alweer of opgelost in het wit.

De eersten arriveren eind april, leest Lena. De witte eieren worden rond twintig mei gelegd, meestal twee, soms drie. Na zo'n twintig dagen komen de jongen uit. Na zes weken beginnen ze uit te vliegen, - eind juli dus, rekent Lena snel uit. Vrij snel daarna vertrekken ze naar Afrika.

26

Als je er eerst bent en dan niet meer, moet ik me dan verliezen, uiteen vallen als het witte licht van deze dag, dobberen van het ene uur naar het volgende? wanhoopt Lena. Er is genoeg te doen, maar onder wat ze doet, is het breekbaar. Kan ze zich niet beter oprollen in bed met het hoofd in het kussen en het dekbed over de andere helft van haar gezicht, indommelen, slapen alsjeblijft of is ze nog iemand, iemand die gisteravond met hem was. Waarom niet dit zeker weten, waarom oplossen tot niets, hem hier wensen om zich tegen te verbergen, waarom niet teren op gisteravond?

Ongekleed lagen ze en hij had haar hoofd gestreeld en in de kom van zijn heup lag haar

hand, waarom dit niet zeker weten, dit haar als vastheid laten doortrekken, zich laten sterken; dit vermogen tussen hem en haar, dit afleggen van kleding en van woorden; groot matras oppervlak en licht dat zich terugtrok achter het open raam, aarzelend gesproken begin, en toen twee lichamen die het overnamen.

IJle ruimte om hen heen voordat hij vertrok, ze zaten op de bank en Lena had het gordijn dichtgetrokken, zwakke plafondlamp op de witte muren en een hand slechts die raakte.

Tienvoudige tuimelende behoeftige evaluerende gedachten over het afgelopen vrijen en over dat hij weer weg zou gaan, die uitmondde in stilte. Bijna. Enkele woorden had ze gezegd, een achteloze vraag: wat hij zou gaan doen de volgende dag - vandaag.

Hij had de ondertoon opgevangen van: wanneer kan ik je bereiken en hierom glimlachte hij. Hij moest veel schoolwerk voorbereiden en met dochter bij opa en oma op bezoek, 's middags dus was de beste tijd om te bellen, dan zat hij tussen de papieren. Nu zit hij dus aan zijn bureau.

Lena komt te voorschijn, legt het dekbed opzij, trekt het hemd over haar hoofd en gooit het ergens neer; plat ontkleed lichaam ligt scheef over op de matras, ligt precies daar op het laken, waar dit verblindend wit is. Zonbeschenen lichaam.

(Het blijft heet in augustus; bijna te heet is de lucht om in te ademen en al deze plantjes in Lena's tuin hebben dorst en dan die hitte rondom hun blaadjes maar ze moeten, ze moeten en dus persen ze knopjes uit zich en gebruiken hun laatste energie om deze te openen tot schrale bloemetjes. Goddank de overvloed aan insecten en deze droge beroering van lucht, ijl het stuifmeel dat zweeft.

Dan begint het te regenen. Augustus is nog niet afgelopen of het begint. Het regent en het blijft regenen, weken achtereen. Het tuintje raakt doorweekt, de planten weten niet hoe ze het hebben en zuigen het water op, beetje bij beetje eerst en dan met forse teugen; hun tweede bloei begint, vlezig, voluit, vorstelijk.)

Drie

1

Kleine gladde kraaitjes zitten op de hoek van de schoorsteen. Hoe zacht is oktober begonnen, uitzonderlijke warmte die al dagen duurt; Lena hangt het dekbed uit het raam. Laat het dons zon opnemen al wat het kan, zo vlak voor de winter.

Ze rilt, koud is het op dit vroege uur en weliswaar zijn de vogels de schoorsteen uitgekomen, maar ze zitten daar met uitstaande haartjes; snel duiken ze weer terug.

2

De koe - bleek roodbruin haar huid - likt haar kalf. Lena hoort in het voorbijgaan de raspende tong over de nek van het jong gaan. Hij laat het zich welgevallen. In een grote vlakte van groen staan de dieren, in het uiterwaardenland dat net buiten haar stad begint. Ginds gaan de weilanden over in lucht, het felle daglicht is er al uit. Nog geen zes uur is het en met rode stralen vertrekt de zon en laat sluiers van warmte achter. Ganzen draaien zich nog eens om, dralen; te vroeg om nu al te landen en te gaan slapen.

Verderop zoogt een schonkige ribkoe haar jong, maar heeft hier geen zin in: ze verzet een paar passen. Het jong loopt mee en wurmt en stuurt zijn kop totdat de lippen de uier weer omvatten. Vanaf hun enkels staan ze al in de mist. Langzaam kruipt die omhoog. Vóór het donker zullen ze aan elk oog onttrokken zijn, langer dan een half etmaal aan zichzelf over-

gelaten, zij tweeën.

Wie meer nog grijs op de fiets zit - Lena ziet iets bewegen in de verte, geen riek over de schouder noch een aktetas op de drager - is als zij. Hier om niets. Was de lucht nog wit, nu is alle kleur verdwenen. Wel is een hek te onderscheiden en twee etages draad; de bomerrij langs de weg.

Lena fietst de stad weer binnen. Hier is de schemer verzwolgen. Huizen nemen lucht in beslag en sturen honderden watts naar buiten. Zwart is de lucht boven het licht van straatlantaarns. Lena duwt de dynamo tegen de band en spoedt zich naar huis.

3

Even slapen, had Lena gedacht. Na al deze vroege diensten in de fabriek. Ze ligt te draaien, is nog te wakker. Dat ze misschien beter weer op kan staan, denkt ze, maar ze verlangt er naar geheel weg te zijn, niet alleen het lichaam te laten rusten tegen de matras, maar volstrekt weggenomen te worden van hier, al is het maar heel even, iets waaruit ze dan afwezig wakker zal worden, warm overal en met ogen, die zich weer opnieuw in moeten stellen. Als ze bijna slaapt overvalt het haar, snijdt het door haar heen: had ze het toen niet gedaan, dan was hier nu iemand geweest. Ze kan het voor zich zien en verder kan ze niets. Ineenkrimpen. Groot is het beeld dat haar slaapkamer vult, nergens past het in haar lichaam, tot niets kan ze het terugbrengen.

Als ze opgestaan is, heeft ze nog een uur, tijd genoeg om haar was weg te strijken, maar Lena gaat zitten. Scheef aan tafel. De voeten op de spijlen van een tweede stoel.

'Wat dacht je dan vanmiddag?' vraagt hij door de telefoon.

'Zeg ik niet, andere keer, als je lang tijd hebt.'

4

Wacht bij de kassa, waar een non aan de beurt is, grijs bruin haar uniform en een tint lichter haar kap. Oud is ze al, ziet Lena. Het vel van haar handen waarmee ze de boodschappen in de doos pakt is te groot en doorzichtig, veel pakjes paneermeel heeft ze gekocht en rollen

beschuit en ook repen chocola en sherry. Haar metgezellin pakt een tweede doos in.

'Zegels?'

'Ja, graag.'

'Honderddrieëntwintigguldenzestig,' zegt de kassajuffrouw van AH in vrolijk blauw en lichtterblauw en roze gekleed. Lange bleke handen heeft de non waarmee ze de harmonicaportemonnee open klikt, ze kijkt en kijkt er dieper in, niet genoeg en kijkt naar de metgezellin.

Die heeft wel geld, maar moet eerst daarvoor naar buiten.

Opgemaakt en geduldig wacht de kassière en lang is de gestalte van de non, die daar staat, werkeloos nu want alles is ingepakt en ze houdt de oogleden neergeslagen, laat ze even omhooggaan achter de glazen van de bril als ze het hoofd naar de ingang wendt, slaat de ogen weer neer.

De kassière draait krulletjes in haar geblondeerde haren, overdadig zijn alle rekken gevuld in deze supermarkt, echt goed gesorteerd is het hier, winkel voor gegoede afgestudeerden, die in deze buurt een huis hebben. In de karretjes zitten merkgeklede kinderen en voor aller oog bevindt zich daar de non, Lena wil huilen vanwege hoe ze daar staat.

5

Hij heeft het dus tenslotte maar opgepakt en in de cabine gezet, steeds weer rende het diertje terug naar het stuk van het bonenveld waar Pieter nog niet geweest was. En zijn broertje of zusje had hij al tot lijk gemaaid, genoeg. 'Neem deze maar mee en zet hem aan de andere kant van de sloot.'

Lena stopt kopjes en thermoskan in de tas en staat op. Ze krijgt het beestje in haar hand gelegd waar het doodstil zit, de oren plat.

Het springt niet eens weg, blijft ineengedoken zitten als ze haar hand heeft geopend. Lena zet het diertje in het gras waar het geheel in verdwijnt. Ze ziet de smalle onvaste streep, die hij nu door het weiland trekt.

Wijd en omgeploegd ligt de akker, grijsbruin en regelmatig gekluit is de aarde waarover Lena loopt naar de grote rode bal, die even door een smalle populierenkruin gedragen wordt en verder zakt, in tweeën gesneden wordt door een diepblauwe streep en nu weer een grote bol is waar ze naar toe loopt. Hoe ver nog verwijderd.

Zeven hectares wijd is deze akker waar Lena over loopt en ze zingt de namen voor zich uit

tot ze iets waarneemt. Van een dieper bruin is het en glanzend: het konijntje temidden van deze immense akker, tegen de vlakke gedrukt, oren plat, ogen open, rug ineengezakt tussen vier ledematengewrichten. Lena hurkt, 'Wees maar niet bang,' maar dat is het natuurlijk wel, snel gaan de neusvleugels op en neer. Als Lena opkijkt, ziet ze waar het nog meer voor schuilt: cirkelende buizerd boven de akker, die nu even net doet of de neus bloedt, nonchalant wegvliegt.

Voorzichtig komt Lena overeind. Het diertje blijft liggen tot ze enkele stappen bij hem vandaan is, zet het op een lopen, plat eerst de oren en dan omhoog en bereikt de grasrand. De witte onderkant van de buizerd ziet Lena laag cirkelen.

Of het konijntje nog zou leven, vraagt ze aan Pieter.

Dat het geen konijn was maar een haas, zegt hij. 'Konijnen worden in een hol geboren en blijven daar in de buurt en stuiven het hol in als ze een klopsignaal krijgen. Hazen worden ergens in het veld geboren en de moeder vertrekt en komt alleen terug om hen te zogen. Ze leert hen zich doodstil te houden en op dezelfde plek te blijven want hoe zal ze hen anders terugvinden, dus als ik ze bij het oogsten zie en wegzet, gaan ze terug naar het stuk akker, waar het gewas nog staat. Dat kennen ze. Daarom zet ik ze soms over de sloot, maar dan weet ik het ook niet.'

6

Lena heeft zich gedoucht en ligt al in bed, de knieën opgetrokken, haar zij tegen de matras. Ze hoort hoe hij de krant dichtvouwt.

'Vrijen of nog wat lezen, zeg het maar?' had ze hem gevraagd.

'Zeg jij het maar,' had hij gezegd.

'Eh, vrijen,' zei ze en dat ze dacht, dat vrijen altijd genezend was.

'Laten we zeggen, dat het nergens toe dient,' had hij van boven de krant gezegd.

'Vrijen,' had ze onder de douche hardop gezegd. Wat een woord. 'Bevrij je mij,' bedacht ze onder de straal. Beter. Alleen klonk dat weer eenzijdig. 'En ik bevrij jou.'

Lena hoort z'n voetstappen, de rits en hoe de spijkerbroek ineenvalt op de vloer. Niet op zijn vaste plaats gaat hij liggen, maar achter haar en verder omlaag en hij legt een arm tussen haar knieën om haar benen geopend te houden.

'Je bedenksels van vorige week,' zegt hij.

'Wat ik dacht,' zegt Lena, 'het kwam ineens over me toen ik hier lag.' Ze spreekt onvast en

het blijft stil. Onder en voor haar langs is zijn vrije hand.

'Schizofreen is het,' zegt ze, "luister naar je lichaam," zeggen ze maar naar welk lichaam had ik moeten luisteren? Naar het ene dat bevrucht was of naar het andere dat niets wilde weten van die vrucht, ver weg, apart. Weet je dat ik daar op het land helemaal vrij ben van schuld,' zegt ze en ze draait zich op haar rug. 'En ook 's nachts als de maan er is. Wat deed jij vandaag?'

'Gesurveilleerd, schoolonderzoeken.' Hij hurkt tussen haar benen en ontvouwt het daar, zacht met zijn vingers, legt opzij en duwt omhoog, nog meer, brengt vaneen tot er niets meer voor is, streelt het met zijn tong, kleinste stipje waar hij exact is; gefragmenteerd haar lichaam, het botst en stekt in het wilde weg in haar buik.

Is omhooggekomen. Gaat in haar, uit haar. Verder in haar, uit haar.

Lena buigt onder het dekbed en legt haar hoofd in wat ruikt, wat plakt. Doorwoelt het, likt, ligt en voelt hoe het zich langzaam samentrekt, eilandjes maakt op haar gezicht.

Hij is weg. Het etymologische woordenboek zegt niets over 'vrijen', Lena zet het terug. Terwijl ze naar de tafel loopt, doordringt haar één tel iets ruims, iets warmes, iets uitzinnigs: hoe schaamteloos hij is, hoe onderzoekend, hoe kaal. Hoe bijna onpersoonlijk. Ze trekt de stoel achteruit en gaat zitten, slaat de streekkrant open en vliegt met haar ogen over de linkerpagina's, slaat ze snel om. Het langste heeft ze werk met de kleine advertenties van 'Personeel gevraagd.'

7

Diep in de middag is het en nog steeds is het oktoberlicht fel wit. Lena zit met haar rug tegen de getectyleerde loods. Ze heeft uitgebloeide bloemen verzameld, naast zich op een krant uitgespreid; droog maar verder in zaaddoosjes, droog maar.

Ze ziet de kraaienfamilie boven de zwart geploegde akker; ze zweven duiken spelen scheren vlak over de grond, al uren lang.

Ze heeft nog een appel gevonden. Een dier heeft er scherpe tandjes in gezet, of een snavel; er zijn enkele hapjes uit. Lena bijt er van en kijkt weer op, ze zijn daar nog steeds, gaan in gebogen lijnen, uitzinnig van deze herfstzon die schaduwen maakt van elke kluit klei, grijsbruin en donker gebobbeld ziet Lena de akker. De tegels trekken koud op. Lena haalt een stuk hout en gaat weer zitten; ze hoort een noot neerkomen, plok. In een oogwenk vliegt

een kraai tussen de zon en haar gezicht en zo laag staat de zon, dat hij paardebloembladeren doorschijnend maakt evenals de smalste sprietten gras.

8

Ik heb jullie gezien toen jullie begonnen, hoe dun en doorschijnend jullie toen waren en helgroen de hele zomer en geel met bruine spikkels nu en vanmiddag lijken jullie zo groot maar dat is maar schijn, het komt omdat de kruin dunner wordt... Zjoeoeuw zjoew zjoew, onafgebroken, zjoeoeuw zjoew zjoew, door heel het land gaat de wind, door de lucht die steeds meer plaats inneemt, onmiddellijk de plaats inneemt van elk blad dat valt, onder een hoek van vijfenveertig graden gaat het tollend en met schokjes en de wind rukt aan de takken die soepel meegeven bij een boom als deze, een populier met overgebleven bladeren behalve weer twee of gingen daar vogels?

Lena ligt aan de voet van de stam en zo stug is de capuchon van het jack dat het een muur is waarlangs de regen precies naar binnenvalt tot Lena het touwtje aantrekt en met een scheve hand haar wang beschut.

Wittig grijs is de wereld en vol miezerregen en overal is het zaterdagmiddag, alles is nat wat niet ommuurd is of onder dak, het gras is nat waarin ze ligt en de kluiten aarde rondom het gras en met uitgerekte plakken schors is de boom omkleed en de hemel valt er op en breekt door naar Lena's ogen.

Vogels gaan rechtdoor en bladeren gaan krachteloos, vogels als vlekjes en bladeren vaal en als een schim, zo kan Lena onderscheiden wat naar het noordoosten geblazen wordt, takken strekken zich in die richting; resterende bladeren helpen mee trekken, zo lang mogelijk maken ze zich aan dunne steeltjes, reiken met de tak de ruimte in, whoeoe whoe whoe, whoeoe 'Ook jullie zullen vallen.'

Geen antwoord.

'Ineens, het gaat vanzelf, op één moment laat de boom jullie los.'

Geen antwoord.

'Wees maar niet bang, jullie vallen zacht hier op deze kluiten.'

Geen antwoord.

'En daar doen jullie nuttig werk, mest voor... Och wat.' Lena draait zich naar de stam. De dunne regen tikt nu tegen de zijkant van de stugge capuchon.

Half november is het, dat Lena komt aangelopen. Waar de populier stond is nu lucht, onderbroken door donkere, soepel omhoog wijzende lijnen.

Schoorstenen hebben beschermkapjes boven de pijp. Die van de huizen tegenover zijn komvormig en nu vol regenwater. Twee jonge kraaien staan daar en buigen hun kopjes, strekken deze de lucht in en nemen nieuwe teugen.

Lena kijkt en kijkt en pakt de telefoon. Hij neemt zelf op.

'Ja, met mij,' zegt Lena. 'Heb je een minuut tijd?'

'Een minuut, ik zit hier Duits te overhoren.'

'Drinken, hoe doen gierzwaluwen dat als ze altijd in de lucht zijn? Zij moeten toch ook drinken?'

Het is de tijd van het jaar, waarin Lena open en bloot een nestje in de struiken heeft zien liggen - stukken halfvergaan plastic tussen de twijgjes geweven; de tijd, waarin de zon zichzelf nauwelijks omhoog geduwd krijgt en zo'n korte baan aflegt, dat Lena deze geheel vanuit haar voorraam zou kunnen volgen.

Van een ongekende kracht is hij deze laatste herfst dagen, doorloopt haar huis van de ene muur naar de andere en van het plafond naar de vloer en weer terug, reikt dwars door de tussendeuren - hoe stoffig hun glazen ruitjes - naar de diepste achterwand van haar flat en verwijlt overal, is glazig wit, is zo fel als een decemberzon zijn kan.

De achterkamer baadt in het licht. Even naar bed, had Lena gedacht. Na deze vroege dienst van vandaag. Ze ligt. Ze slaapt niet echt, noch is ze geheel wakker.

In haar geboortehuis moet het seizoen tegenovergesteld zijn: geen gerammel van kettingen, waarmee de koeien in deze tijd van het jaar vaststaan, niet het geluid van malende kaken, noch de wasem rondom hun lichamen. Leeg is de stal en schoon geschrobd, glanzend zwart het onderste stuk van de muur en helder wit gekalkt de rest. De stal doet het achterhuis ruim

lijken.

Vlak onder de zolderbalken bevindt Lena zich in haar halfslaap. Ze beweegt niet, doet niets, is daar en ziet de massieve, vierkante palen oprijzen, het geraamte van Pieterderij. Ze ziet de oneffen grijze vloer van de deel, waar niemand op dit uur van de dag over heen kleppert, alle bewoners zijn naar de akkers uitgezwermd. Onbedekt strekt de lemen vloer zich uit, draagt geen manden vol bieten, geen bult zurig persvoer, geen glooiende berg hooi.

Zo licht is het om haar heen - lichter dan alle halve raampjes samen naar binnen kunnen brengen - dat ergens een deur open moet staan, waardoor zon binnenkomt, evenals de warme buitenlucht.

Lena weet precies waar ze zich bevindt: dicht bij de muur, die voor- en achterhuis scheidt en vlak onder de balken, die niet aaneensluiten, vanwaar slierten hooi en spinnedraden de diepte in hangen. Zandgrijs staat het gebinte en dieprood geverfd is de bovenrand van de koeienbakken en daaronder is het uit grauwe stenen opgemetseld. Roerloos ligt de deel onder haar en zet zich voort in de stal. Het huis van haar vaders familie is dit, het huis waar haar moeder is in getrouwd.

Geen plaats neemt ze in beslag en toch is ze er. Over de lengte van de deel is de voerbak van de koeien, werkeloos hangen hun touwen met uitgelopen uiteinden tegen de muur en stil staat de ladder met de uitgesleten treden naast de achterdeur, die wagenbreed is en van hetzelfde blauw als alle anderen in deze streek: grijsig, aarzelend, blauw dat aan de buitenkant bleek oplicht als het schemert. Aan weerszijden daarvan zijn twee hoge raampjes: vaag doorzichtig is het glas en gevat in gebogen ijzer.

Niet slaapt Lena, noch is ze wakker. Ze verbaast zich: van eeuwen her schijnt haar deze ruimte, maar is nog geen generatie oud. Elke steen, elk stukje hout, elke oppervlakte leem omgeeft haar.

Tenslotte

Het ontstaan van vogels is een verhaal apart.

Eerst bestonden ze niet. Er was wel lucht, maar er was geen noodzaak om zich daar doorheen te bewegen. De aarde was nog een ongedeeld oercontinent: Pangaea. Het eten was hier, het kreekje met water daar, de plek om jongen te krijgen weer ergens anders, maar dat maakte niet uit. Alles was te zwemmen, te kruipen of te lopen.

Tot de aarde beefde en er scheuren ontstonden. Stukken land langzaam uit elkaar dreven. De vruchten waren ineens aan de andere kant van de afgrond. En het heuveltje om de eieren in te leggen. Er waren reptielen die een aanloop namen en een sprong, hun armen meebevoegen. En zo de overkant bereikten.

Hun schubben groeiden tot veren. Hun armskelet werd vleugel. Zo ontstonden vogels. In de tijd, dat de werelddelen nog niet zo ver uit elkaar lagen. Al fladderend en met de wind mee zwevend, konden de eersten enkele kilometers lucht overbruggen.

Langzaam werden de vogels lichter. De massieve kaak met tanden verdween en de botten werden hol. Honderdzestig miljoen jaar geleden begon deze aanpassing aan het luchtleven.

Van alle vogels zijn gierzwaluwen het verst gegaan: ze eten in de lucht en slapen er, een soort halfslaap op drieduizend meter hoogte, waarbij ze drijven op wind en thermiek. Voortplanting is nog het enige, dat hen aan de grond bindt. Tot ze ook dit zullen hebben aangepast. Luchtnesten.